

Образ солов'я як утілення творчої особистості (за твором Костянтини Малицької "Соловей")

5 клас

Людмила Нікітченко,

вчитель української мови і літератури

Новоукраїнської ЗОШ № 8

Кіровоградська обл.

Мета: вчити виразно читати художній опис "Соловей", знаходити відмінності між художнім і науковим описом солов'я, розуміти жанрові особливості, пояснювати власне розуміння образу солов'я; розвивати вміння користуватися додатковими відомостями з енциклопедій і словників; виховувати любов до прекрасного, почуття добра, милосердя, творчу уяву.

Обладнання: ілюстративне зображення солов'я; малюнки учнів; музичний супровід: пісня "Ой у вишневому садочку"; прислів'я та загадки про солов'я; текст казки Г. К. Андерсена "Соловей"; картка-путівник.

Епіграф: Лиш пісня на свободі

Справжньою є пісню!

Костянтина Малицька

Хід уроку

I. Організаційний етап

II. Мотивація навчальної діяльності школярів

1. Хвилинка психологічної настанови.

— Діти! Ви трохи хвилюєтеся, я теж, але й радію, оскільки нова зустріч відкриває мені, як і вам, завжди щось нове.

— З яким настроєм ви прийшли на урок?

— Можете назвати його колір? Запишіть у зошити.

Обґрунтуйте обраний колір вашого настрою.

2. Робота з картою-путівником.

Ми живемо у кольоровому світі. Ці кольори природи постійно змінюються, і з настанням весни будуть тепліші, яскравіші, радісніші. Отож вирушаймо у подорож.

— З якими видами мистецтва пов'язана література?

— Що є спільним для всіх видів мистецтва?

— Що може бути в центрі музичного, поетичного твору, твору живопису? (Зображення природи.)

— Як ви вважаєте, чому ми зупинилися на зображенні природи? Чим вона є для людини?

III. Актуалізація суб'єктивного досвіду

1. Бесіда.

— Ви любите казки?

— Пригадайте, які казки ви читали на уроках української та світової літератур.

— Чим запам'яталися вам ці казки?

— Що сподобалося в них? Що не сподобалося?

2. Інсценізація учнями творчої групи уривка з казки Г. К. Андерсена "Соловей".

Автор. У Китай багато років тому з усіх країн світу приїздили мандрівники і дивувалися із столиці, палацу і саду. Та почувши солов'я, всі казали: "Все-таки це — найкраще"! Імператор покликав камергера і сказав:

Імператор. Виявляється, у нас тут живе надзвичайна пташка — соловей. Кажуть, що вона — найкраще в моїй великій державі. Чому мені про неї ніколи не доповідали?

Камергер. Я навіть не чув про це. Її ніколи не представляли при дворі. Але я її розшукаю. Ви знаєте де цей птах? (до учнів) Де шукати?

Дівчинка. Як же не знати солов'я? Як він уміє співати! Я щовечора ходжу до хворої матері. А коли повертаюся, то відпочиваю у лісі й там слухаю співи солов'я! У мене сльози виступають на очах, і стає так хороше, ніби мене цілує матінка. Ходімо я покажу. Ось він сидить на гілці.

Камергер. Невже? Який у нього простий вигляд! Певно, він загубив свої барви...

Автор. І соловей заспівав так чудово, що на очах у всіх виступили сльози. Тоді соловей заспівав ще чарівніше, аж серце стискалось від його пісні. Сльози — ось найдорожча винагорода, від якої радіє серце співця.

3. Бесіда.

— Чи сподобалася вам інсценівка?

— З якої казки цей уривок?

— Хто її автор?

— Про що розповідається в цій казці?

IV. Вивчення нового матеріалу. Постановка мети та завдань уроку

1. Слово вчителя. Соловей — це пташка, якою захоплювалися і захоплюються майстри слова, художники, музиканти різних країн. Так, на уроках світової літератури ви вивчали казку данського письменника Г. К. Андерсена "Соловей". Сьогодні побачили інсценівку.

За що ж ми, українці, так любимо цю пташку — допоможе з'ясувати твір Костянтини Малицької "Соловей". Є гарні слова у письменниці, які стали епіграфом до нашого уроку. (*Вчитель читає епіграф.*)

2. Робота з епіграфом.

— Які ключові слова ви можете виокремити в ньому?

— Як ви розумієте слово "свобода"?

— Чому пісня є справжньою лише на свободі?

— Як ви гадаєте, про яку пісню піде мова на уроці?

— Що наштотувало вас на думку, що йтиметься про солов'їну пісню?

— Чи доводилося вам бачити цю пташку?

— Що ви про неї знаєте?

3. Повідомлення учасників творчої групи про письменницю.

Учениця 1. Костянтина Іванівна Малицька (літературні псевдоніми Віра Лебедова, Чайка Дністрова; 1872—1947) — українська письменниця, педагог, діяч культурно-освітніх товариств у Галичині. Найбільше прославилася як автор популярних пісень "Чом, чом, чом, земле моя...", "У Січі, у Січі гуртуйтесь, брати".

Костянтина Малицька народилася 30 травня 1872 року в селі Кропивник (зараз Калуського району Івано-Франківської області). Брала активну участь у громадсько-політичному житті, засновувала хори, читальні "Просвіти", товариства тощо.

Учениця 2. Костянтина Малицька відома як дитяча письменниця, авторка поезій, оповідань і сценаріїв, багатьох пісень. Була редактором дитячого журналу "Дзвінок" (Львів). Працювала старшим бібліографом Наукової бібліотеки імені Василя Стефаника, уклала універсальний покажчик дитячої літератури. Тривалий час працювала вчителем. Померла у Львові.

4. Бесіда.

— Чи все ви зрозуміли, працюючи з текстом твору "Соловей"?

— Чи з'ясували значення нових слів і яких саме?

— Що найбільше вразило у творі?

— Який настрій залишився від прочитаного?

5. Читання плану учнями.

Учні попередньо отримали завдання: розділити твір на частини та скласти план. У ході читання колективно визначають кращий план.

6. Бесіда за змістом прочитаного.

— Знайдіть у тексті та зачитайте рядки, які відповідають пункту плану "Мелодія".

— Рухаємось згідно з путівником. Як називається перша зупинка? (*Українська література.*)

— Як ви вважаєте, чому твір починається з вигуку зачарування і здивування? (Виразно прочитати початок твору, пояснити художній задум. Звертається увага читачів на красу та гармонію природи, бажання автора "закохати" у непримітну, на перший погляд, пташку.)

— Чому птах голосно не повідомляє про своє повернення? (*Свідчення скромності.*)

— Як у творі сказано про те, що деякі звуки його пісень подібні до людської мови? ("*Деякі учені любители природи підслухали спів солов'я і зіставили його звуки, що подібні деколи на звуки мови людської...*")

— Пригадайте пісню "Ой у вишневому садочку..." і ті звуконаслідування солов'я, що у ній звучать. Що можете сказати про схожість? (Учитель може виконати уривок пісні сам або скористатися записом пісні.)

Ой у вишневому садочку,

Там соловейко щебетав:

Фіть-фіть-фіть! Тьох-тьох-тьох!

Ай-ай-ай! Ох-ох-ох!

Там соловейко щебетав!

— Який настрій передано у цьому звуконаслідуванні?

7. Робота за путівником. Зупинка "Музика".

— Пригадайте зміст казки Г. К. Андерсена "Соловей". Чому соловей імператора не співав?

— Чому люди створюють іграшки, імітують звуки? (*Демонстрація співу іграшки-соловейка: хочуть привласнити, щоб соловей співав лише для них особисто.*)

— Про що це свідчить? Яка людська риса проявляється у цьому? (*Егоїзм.*)

8. Робота з твором.

Бесіда.

— Як ставиться соловей до людей, котрі слухають його тьохкання або самі чудово співають? Про що це свідчить?

— Прочитайте, як письменниця описує пташку.

— Чому письменниця так детально описує солов'я?

— Прочитайте енциклопедичний опис. Що спільного і що відмінного ви помітили у двох описах?

Виконання завдання 1. Літературна вікторина "Найуважніший" (за текстом). Дати коротку відповідь.

1. Місяць, коли повертаються солов'ї в Україну.

2. Звідки прилітають птахи?

3. У який час доби лунають їхні пісні?

4. У кінці якого місяця соловей перестає співати?

5. Чи завжди має однакове натхнення? Що впливає на голос?

6. Птах легко потрапляє в кігті ворогів або в сильця. Про яку рису це свідчить?

7. Коли птах збирається в теплі краї? Назвати місяць.

8. Який вид народної творчості згадується в оповіданні?

9. Закінчи речення: Самичка солов'я є вірцевою...

10. У якому художньому творі співочий артист рятує життя високоповажній особі?

11. Назви автора відомого твору.

12. Коли пісня його сумна, уривчаста, наче думка в'язня?

13. Визначте жанр твору (художній опис).

Виконання завдання 2. Порівняти художній опис з енциклопедичним.

Словникова стаття

Соловейко — птах з ряду горобцеподібних. Нalичується 10 видів солов'їв, але в Україні гніздиться три: західний, східний і варакушка. Довжина тіла дорослої пташки — до 20 см, вага — до 27 г. Забарвлення буруватих кольорів, у варакушки-самця — яскрава плямка на горлі. Гніздиться соловей на землі під кущами. Живляться солов'ї комахами. Самці соловейків чудово співають. Найкращі з них у співі беруть до чотирьох колін.

— Чим відрізняється словникова стаття від опису солов'я у творі Костянтини Малицької?

— Який опис поданий у словниковій статті (*науковий*)?

— Яка роль художніх описів?

— Пригадайте, що таке художній опис.

Художній опис — змалювання зовнішнього вигляду, якостей, властивостей, явищ природи за допомогою художніх засобів.

9. Робота з путівником. "Образотворче мистецтво".

1. Діти коментують свої малюнки, обґрунтовують обраний кольори для передавання настрою.

2. Учні порівнюють ілюстрації, які зображують солов'я, з художнім і науковим описами.

10. Порівняльний аналіз художнього опису із казкою данського письменника. Прийом "Мозкова атака".

У ході роботи складається порівняльна таблиця.

Соловей — хто він і який?	
Подібне	Відмінне
Краса природи	У казці данського казкаря птах розмовляє
Незалежність співака	Рятує життя імператору
Легковірність, чесність, безкорисливість	Домовляється зі смертю
Має живу душу	
Висновок:	
образ солов'я є втіленням творчої особистості	

— Втіленням чого є соловей в обох творах? (Варіанти відповідей дітей: творчості, творчого натхнення, творчої особистості, справжнього мистецтва.)

— Давайте запишемо в зошити визначення:

Свобода творчості — право втілювати мрії і задуми, створюючи щось нове, оригінальне.

Мистецтво — створений за допомогою образів, уяви, фантазії новий світ, який може нагадувати і відтворювати реальну дійсність.

V. Закріплення навчального матеріалу

1. Бесіда.

— То що ж таке свобода?

— Доведіть, що соловей найкраще співає на свободі. Чому?

— Поясніть слова епіграфа.

2. Метод "Прес".

— Доведіть, що образ солов'я — це втілення творчої особистості, її гідної поведінки, самореалізації. (Тільки талановиті люди можуть зачарувати словом, мелодією, співом.)

— Чи нагадує цей образ людину? Чим? (Талантом, гідністю, чутливим ставленням до мистецтва.)

3. Завдання 3. Доберіть синоніми до слова "свобода".

Примітка: завдання 1—3 виконуються учнями та записуються на робочу сторінку.

VI. Підсумок

1. Бесіда.

— Ми повертаємося до картки-путівника. Чи на всіх зупинках побували?

— Яку особливість нашої подорожі ви помітили? (У центрі уваги музичного та образотворчого мистецтва, літератури є зображення живої природи. Пейзажні замальовки, звукові наслідування живої природи спостерігаються в музиці, пейзажі знаходять відбиток у літературі.)

— Чому поети і письменники, художники і композитори зображували природу? Чим вона є для митців?

— У якому художньому часі та просторі бачимо пташку?

Художній час	Художній простір
Давні часи	Україна
XIX ст.	Африка
XX ст.	Китай
XXI ст.	Індія

— Наш народ дуже спостережливий. Він помічав не лише зміни, що відбуваються в природі та як вони впливають на емоційний стан людей, а й звертав увагу на поведінку птахів і звірів. Тому в піснях, легендах, загадках, прислів'ях зробив узагальнення про солов'я як пташку, що сповіщає про початок і завершення ночі, пташку, яка є символом закоханих, вільного чарівного співу. Ось як про це говориться в прислів'ях: "У кожного солов'я пісня своя", "Не потрібна солов'ю золота клітка, краще йому зелена вітка" та інші.

2. Хвилинка самозаглиблення.

— Запишіть свої враження від уроку. (Твір К. Малицької допоміг мені зрозуміти, що...)

3. Хвилинка осяяння.

— Якого кольору зараз ваш настрій? (Переважають, напевне, такі кольори: зелений — символ живої природи, спокою; яскраво-жовтий — сонце, життя; синій — надія, свобода, воля.)

— Чи змінився він у порівнянні з тим, який був на початку? Яким чином?

— Під впливом чого змінився ваш настрій? Чому? (Дізналися нове, працювали, відповідали, ставали досвідченішими, отже, творили.)

4. Прийом "Закінчи речення".

— Про солов'я я дізнався (лася), що він прилітає до нас...

— В'є гніздечко...

— Спів солов'я вважається найкращим, тому що...

— Твір К. Малицької "Соловей" допоміг мені зрозуміти, що... (треба любити природу, берегти її, оскільки вона — це прекрасне, гармонія, неповторність, життя).

Отже, природа — це гармонія, яку хоче передати майстер слова. Це і є мистецтво, а воно вічне, як і світ. Бажаю вам бути творчими особистостями, цінувати красиву музику, слово, природу та оберігати їх. І пам'ятайте слова Костянтини Малицької, що стали епіграфом нашого уроку: "Лиш пісня на свободі / Справжньою є піснею!"

VII. Оцінювання

Учні оцінюють свою роботу та роботу товариша на уроці за схемою, яка внесена до робочої сторінки:

Прізвище	Я (оцінка)	Ти (оцінка)

VIII. Домашнє завдання

1. Виразно читати твір К. Малицької "Соловей".
2. Знайти у тексті епітети метафори, порівняння, пояснити їх значення.
3. Підготувати прислів'я та загадки про солов'я.
4. Написати твір-мініатюру "Мій улюблений куточок природи".